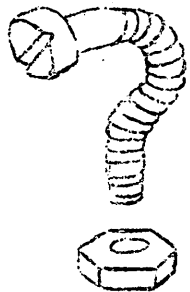

NEMZET ÉS DEMOKRACIA - EGYÜTT VAGY KÜLÖN?

Örvendetes jelenség, hogy mintán az utóbbi években műalkotásokban és társadalomtudományi művekben egyaránt előrenyomulás mutatkozott történelmi közelmúltunk differenciáltabb értékelése felé, úgy tűnik, egy újabb több évtizedig eltemetett téma is kezdi elveszíteni tabujellegét: ez főleg nemzeti-közösségi tudatunk megzavarodásának egyik legsúlyosabb tényezője: a határainkon túli magyar nemzetiségek helyzete.

Ismétlem: a fenti problémákkal való foglalkozásnak már a pusztán tényét is mindenképpen üdvözölni kell. Sokkal több kivetnivalót találhatunk azonban ebben a "foglalkozásban", ha annak mélységét, felelősségteljeségét nézzük - akár hivatalos és nem hivatalos publikációkról legyen szó, akár az utca, illetve a JATE-klub vagy a bölcsészkar folyosó emberének megnyilatkozásairól. Meg kell jegyezni: az alábbiakban taglaltak nem is annyira csak a jelen viszonyosságait veszik célba, mint amennyire egyes, azokból tendenciánszerűen kirajzolódni vélt jövőbeli veszélyekre kívánják felhívni a figyelmet. Maga a szerző örülne a legjobban, ha a gondalmi utópia

alaptalannak bizonyulnának. Ha az említett 2 tárgykör közül először a Horthy-korszakot, a II. világháborút, az újjáépítést vagy az 80-es éveket taglaló műveket vesszük, pozitívként nyugtázzhatjuk szemléletünket, ha a korábbiánszemiatikus leegyszerűsítéssel, a nemzeti érzetet bántó általánosítással //fasiszta nép, ajándékba kapott felszabadulás// hasonlítjuk össze /igaz persze, hogy az ilyesmivel még így is elkéstem egy 30-35 évet/. A nem, vagy alig ismert tények érdekes, szubjektív tálalása azonban ritkán párosul lényegretörő kérdésfeltevésekkel, egyértelmű, vitára késztető állásfoglalásokkal, s a nagy sorsfordulók magánemberi szegszögből való bemutatása sokszor segít elfeledtetni azt, hogy itt mégis történelemről, hatalmas, egymáshoz feszülő erők konfliktusairól van szó, ahol a lavírozás, a szélárnyékban történő dekkolás nem jelenthet választ a kor alapvető kérdéseire. Főleg egyes filmekre, a tények és tanuk sorozat több darabjára kíváncsi, hogy álhistoriák helyben csak egyfajta fogyasztói sztori-igényt elégítenek ki, márpedig az ilyen műveknek nem lehet ugyanaz a funkciója, mint a Karádi-lemeznek. Konformizáló, dezideológizáló hatásukkal, a "kis nemzet vagyunk..." mottóju legyintgető privatizálásukkal 1982 Magyarországnak sem kínálnak alternatívát ezek az opusok, legfeljebb bizonyos aktuálpolitikai elégedetlenségeket terelnek el egy perspektívtalan mederbe, sőt, még a nacionalizmusnak tett engedmény ódiámát is nehezen háríthatják el maguktól.

Ennek pedig az a magyarázata, hogy -mint ismeretes-, a szocialista országok komoly gazdasági nehézségek lehetnek a jövőben, és részben már vannak is, természetesen különböző mértékben, ebből pedig esetenként akár robbanásban is kulmináló társadalmi feszültségek is keletkezhetnek. Ilyen helyzetben mindenféle hatalomnak új-vagy saját előtörténetében relative új legitimációs forrásokat kell felkutatnia. Az egyik legnagyobb erők között a nemzeti érzés és az ezzel természetesen együtt jelentkező nacionalizmus - amit nem szabad eleve pejoratív értelemben felfognunk, hiszen amíg nem jött létre egy jól strukturált, nyitott, szervesen fejlődő társadalom alapja: az egységes piacgazdaság, addig a nemzetállam válása sem történt meg teljesen, s ekképp az ennek hiányától hajtott, azt illuzórikus módon megszüntetni kívánó ideológiára: a nacionalizmusra is ujratermelődik a szükséglet, valamint a már egyértelműen csak elitélendőnek minősíthető szovinizmus is. /Azzal az ugyancsak rendkívül kínos, de kikerülhetetlen ténnyel, miszerint az etnikumban létezés egyben politikai minőségű is, s ezért az egyes nemzetek nemzetivé válásának érdeke bizony. éppen a "több az eszkimó, mint a foka!" tényállás miatt! - gyakran keresztet emelve egymást, itt nem foglalkozom.

Pedig ez egyúttal azt is implikálja, hogy a nacionalizmus és a sovinizmus egymástól való elválasztása csak a fenti, elvont-morális kellés alapjáról tehető, am minden humanizmusa ellenére is még mindig nem eléggé történelmi és realista álláspont!/" Az említett szemléleti attitűdök közül a felszabadulás óta nem csak a nyilvánvalóan emberellenesektől tagadtatott meg hivatalos támogatás vagy legalábbis türelem, hanem a fürdővízzel együtt ki lett öntve a gyerek is. Ezért mind a nemzeti tudat okos ápolása, mind pedig a nacionalizmussal vagy a sovinizmussal kokettálás téren minálunk még kiaknázatlan lehetőségek vannak. Elvégre még a legutóbbi időkből is az óvato's és mostanáig nem alaptalan logyezgetése ismeretes a nemzeti büszkeségnek, miszerint: "mi vagyunk a legmagasabb életszínvonalal és demokratizáltsággal rendelkező szocialista ország, s ezt nagymértékben segíti az, hogy szigorúan betartjuk nemzetközi kötelezettségeinket," Populárisabb megfogalmazásban: "másutt mindenütt rosszabb mint nálunk, mert mi óvatos duhajok vagyunk". Ennek az újfajta indifferenzizmusnak már nem a második világháborúban, hanem az 56-os események során felmerült törekvések reaktivizálódásától való félelem áll a háttérben. Ez az aggodalom azonban részben akár be is igazolódhat, ha a nemzeti kérdésekkel való foglalkozásnak más, konjunkturális-taktikai céloknak alárendelten engednek teret. Ugyanakkor ott, ahol a nemzeti tudatban évszázadokon át felgyűlt Augiász-istállónyi szemét és a szőnyeg alá lett söpörve, a kitakarítás kampányszerű megkezdése diszfunkcionális eredménnyel járhat.

Megismétlődhet az eddigi helyzet, csak fordítva; most a gyerek visszaszerzése fölötti buzgólkodásban visszaömlhet a szennyes fürdővíz: a sovinizmus is. Ez pedig más mozgásteret nem találván, újra a nemzetközi realitásokat semmibevevő irracionális indulatok felé hajíthat, mert minálunk idegennek tekinthető etnikum - a tudomány és a kormányzat által nemzetiségként nem recipiált cigányságtól és zsidóságtól eltekintve - alig van, eltérően szomszédainktól, ahol a nemzeti kisebbségek ellenségesítő nyilvánítása feszültség-levezető szelepként rendelkezésre áll. A határainkon túli magyarok tragédiájára való megoldáskeresés lehetőségei is, sajnos, behatároltak, mivel az egyetlen elképzelhető opció: a kérdés nemzetközi fórumokon való felvetése eddig a fórumok impotenciája miatt értelmetlen, most pedig amikor - más okokból - lenne értelme, akkor legalábbis nem látszik aktuálisnak. Ennek egyetlen, bizonyos sikerrel kecsegtető eredménye ui. az lehet, hogy a Magyarország által megvádolt - egyébként is baráti! - országokat gazdaságilag támogató tőkés kormányok megszigorítanak a segítségadás feltételeit, az ilyesmi érdekében való lobbyszás azonban elképzelhetetlen akkor, amikor éppen most vannak folyamatban a Varsói Szerződés tagállamai ellen hasonló intézkedések. Márpedig a külföldi magyarok sorsának pusztá fájlalása nem elég, előbb-utóbb felkelteződik a reális kiutkeresés ingere is. A vádaknak közvetlenül a felelősökhöz címzése azonban kivédhetlenné teszi az irredentizmus vádját, hiszen - és ezt, ha ilyen nagy horderejű dologról van szó, végig kell gondolni! - nagyhatalmi támogatás hiányában /ez az a tény, amelynek tömegméretekben való felismerése szembefordíthat a világpolitikai realitásokkal/ és az érintettek heves reagálása mellett valóban nem lehet realizálni olyan óhajokat, melyeknek szuverenitásunk alá nem tartozó területeken kellene teljesedésbe menniük. E feltételezés abszurditása viszont olyannyira nyilvánvaló, hogy több szót nem is érdeme rá vesztegetni. Ez azonban azt is jelenti egyúttal, hogy a magyar kormányzat értelmes cselekvésre vonatkozó lehetőségei szinte a nullával egyenlőek, s ha netán mégis valamilyen lépést tenne ezügyben, az belpolitikai használatra, a közvélemény megnyerése céljából történne, ezért vele szemben ilyen értelemben bármilyen elvárással lenni felesleges. Bármilyen megalapozatlan aktivitás csak a testvéreinkkel szembeni még súlyosabb retorziókhöz vezethetne, mi pedig ennek csak tehetetlen szemlélői lehetnénk.

Itt jogosan vetődik fel a kérdés: az inéti fejtegetések - Antonius gyászbeszédének stílusában - azt kívánják talán sugallni, hogy mivel az égető miértekre és a gyanokra mégsem adható érdemi válasz, csempésszük vissza a hátsó ajtón a bűnös közömbösséget, miután előzőleg látványosan kirúgtuk a főkapun? Szó sincs róla. Egyszerűen csak azt kell belátnunk, hogy nem jó helyen kerestük a rejtvény kulcsát, és

látunk, hogy a kiutkereséshez csak az adhat iránytűt, ha nemzeti lét komplexumát nem sterilen önmagában, hanem egy döntően fontos aspektus: a demokrácia figyelemvételével közelítjük meg. Ugyanezért feleslegesek és károsak a szomszéd népekkel szemben a történelem során általunk és általuk egymás és mások ellen elkövetett bűnök patikamérlegre tévése és az ennek alapján pro vagy contra történő "igazságtevés" is. Egyrészt, mert a kollektív bűnössé vagy bűnösebbé nyilvánításra a nemzeti problematikával kapcsolatos fogalmak közül legalább a legalapvetőbbek tisztázása adhatna csak menlevelet, persze, ez sem adhat, hiszen itt az alapvet, közösségi emberi jogokról van szó, melyek bűnöst és büntetlent még akkor is egyaránt megillénének, ha e megkülönböztetésnek lenne értelme. A "definíciós szótár" /kisenciklopédia/ még kimunkálásra vár, mivel uralkodó ideológiánknak, a marxizmusnak még a klasszikusai is inkább az osztályalapú társadalomszerveződés kategóriális alapjait igyekeztek megállapítani, a nemzeti kérdéssel csak az általuk lényegesebbnek tartott dolgoknak alárendelten, politikai megfontolásból foglalkoztak. Azt azonban lezögezhetjük: amíg Kelet-Európa népeinek demokráciája fogyatékos, addig a különböző, un. igazi nemzeti érdekekre történő hivatkozások csakugy, mint az internacionalizmus posztulációi / a hidépitóstól a Duna-völgyi együttműködésig / pusztán légvárak maradnak. Az etnikai problémáknak csak az enyhítésére is csupán a demokráciának adhat lehetőséget, amely a "többség dönt" elve mellett bármilyen alapon közösséggé szerveződött kisebbség kollektív védelmét is ismeri.

Balogh Iván

T O L L H E G Y

- Reflexiók -

/részlet/

Az elismerésnek azért nincs objektív mércéje, mert ha lenne, akkor csak az arra érdemesek részesülnének benne.

Erős sziklára épít, aki az emberi gyávaságra épít.

A foltos szemében a fehér is tarka.

Ne adjatok hatalmat annak, aki két kézzel kap utána!

Vannak, akik közvéleménynek igyekeznek feltüntetni azt, amit a maguk nevében nem mernek állítani.

A leskelődőnek a vak is gyanús.

Csak az olvas el névtelen levelet, aki maga is megírta volna.

A rosszmájúság nem emberismeret, de gyakran önvallomás.

Gyakran a jellemét támadják annak, akinek a tehetségét irigylik.

A goromba emberek nagyon is érzékenyek, ha róluk van szó.

A gyávaságot tapintatnak feltüntetni arcátlanság.

A gyomorhajos szemében az egészséges étvágy kicsapongás.

Mindig nagyobbnak látják annak a hibáit, akinek az érdemeit elmulasztották megjutalmazni.

Az irigység akaratlan elismerés.

A kisebbségi érzés nem ismer tréfát.

Pénzért mindenre kapható - talán még jóra is.

/me/